

Naslov primjera dobre prakse (problem i rješenje u naslovu)	Od deponija do zaštićenog područja primjer Tivatska solila
Kategorije (upravljanje, edukacija, lokalni proizvodi, turizam, osnaženje žena, kultura, divlje vrste, lokalne inicijative)	Upravljanje; edukacija; turizam
Organizacija	Centar za zaštitu i pručavanje ptica (CZIP)
Partneri	EuroNatur; Javno preduzeće Morsko Dobro; Opština Tivat; Turistička organizacija (TO) Tivat
Područje djelovanja/lokacija	Tivatska solila
Država	Crna Gora
Nacionalna kategorija zaštite (IUCN)	Specijalni rezervat prirode i ornitološki rezervat
Opseg provedbe (lokalno, nacionalno)	Lokalno
Vrijeme potrebno za postizanje rješenja	4 godine
Broj zaposlenih	2
Budžet (EUR)	62 000€
Izvor financiranja	EuroNatura; Njemačka državna fondacija za zaštitu životne sredine (DBU)
Više informacija (link)	http://www.birdwatchingmn.org/podrucja-za-ptice/obala/tivatska-solila
Kontakt osoba	Marija Stanišić; Igor Stojović
Postignuća (pregled)	<ul style="list-style-type: none"> • Tivatska solila su postala zaštićeno područje. • Edukativni izleti za učenike osnovnih i srednjih škola iz Crne Gore na Tivatskim solilima - 5 škola, 2000 djece iz 6 gradova - Podgorica, Tivat, Budva, Kotor, Kolašin, Bijelo Polje. • Različite obuke (ornitološki kampovi, treninzi) za mlade istraživače (biološki fakultet u Sarajevu i Podgorici) iz Crne Gore i BiH • Uspostavljanje nove eko-turistička destinacije u ponudi Tivta i Crne Gore

	<ul style="list-style-type: none"> • Promocija Tivatskih solila u lokalnim/nacionalnim/internacionalnim medijima (350 objava) • Smanjene ilegalne aktivnosti
--	--

Problem/prilika	
Problem koji želite riješiti	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak infrastrukture • Neinformiranost lokalnog stanovništva • Nedovoljni kapaciteti upravljača • Uništavanje staništa • Krivolov • Odlaganje otpada • Zarastanje staništa
Prilika koju želite iskoristiti	<ul style="list-style-type: none"> • Edukacija u prirodi • Biciklistička staza • Promatranje ptica • Eko-turistička destinacija • Kulturna baština
Planiranje	
Ključni preduvjeti za uspjeh	Pravni: <ul style="list-style-type: none"> • Definiranje ovlasti nad područjem • Upravljanje zaštićenim područjem
	Institucionalni: <ul style="list-style-type: none"> • Želja za suradnjom od strane svih zainteresiranih strana • Infrastrukturalna ulaganja • Obezbeđenje finansijskih sredstava
	Interni kapaciteti
Kako ste došli do ideje?	Područje je na papiru bilo zaštićeno ali nije bilo nikakvih aktivnosti. Zavod za zaštitu prirode i CZIP su

	preuzeli inicijativu. Upravljač Morsko dobro i ostali partneri su bili zainteresirani i aktivni u suradnji.
Je li ideja dio neke šire strategije?	<ul style="list-style-type: none"> • Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine • Prostorni plan područja posebne namjene za morsko dobro-do 2020. godine • Lokalni akcioni plan za biodiverzitet Opštine Tivat <p>Nakon uspostave zaštićenog područja je napravljen lokalni akcijski plan za biodiverzitet opštine Tivat u kojem su bile uvrštene aktivnosti na solilima.</p>
Koja je uloga partnera?	<p>JP Morsko Dobro:</p> <p>upravljač područja Tivatskih solila, razvoj planova i strategija na području</p> <p>Euronatur:</p> <p>finansije za realizaciju projekta i ekspertiza za izradu vizitor management plana.</p> <p>Opština Tivat:</p> <p>Ranije uspostavljena saradnja je dodatno osnažena implementacijom ovog projekta.</p> <p>TO Tivat:</p> <p>bitna karika u procesu promocije područja solila kao eko turističke destinacije. Uključivanje Tivatskih solila u turističku ponudu grada, stvaranje materijala o prirodnim vrijednostima Tivatskih solila i promocija na sajmovima.</p>
Provedba	
Ključne faze – od ideje do realizacije?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uključivanje svih učesnika na samom početku projekta ili prilikom pisanja projekta! Na taj način se dobivaju prave informacije, aktivnosti se bolje i detaljnije isplaniraju i podrška je veća prilikom realizacije 2. Zajednička vizije prostora solila od strane zainteresovanih strana

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Jačanje kapaciteta upravljača zaštićenog područja i ostalih zainteresovanih strana (organizacija treninga i kampova) 4. Uspostavljanje turističke infrastrukture (info punkt) 5. Zapošljavanje vodiča 6. Promocija područja (turistički, edukativno) i edukacija djece
Koje akcije ste poduzeli?	<ul style="list-style-type: none"> • Uključivanje svih zainteresiranih strana od početka (razgovor o projektnoj ideji sa partnerima) • Zajednička identifikacija problema i pronalazak rješenja sa partnerima • Potpisivanje ugovora (CZIP) o saradnji sa upravljačem Tivatskih solila - JP Morsko Dobro i opštine Tivat na kojoj se nalaze solila te Euronatur-om • Zajednička infrastrukturna ulaganja (<i>CZIP</i> izgradio dvije osmatračnice za posmatranje ptica, info table – 3 table na engleskom i crnogorskom, solarne panela na info punktu; <i>JP Morsko Dobro</i> investiralo u renoviranje mostova, postavljanje ulaznih ograda, postavljanje info punkta, uređenja prostora sa dodatnim sadržajem (klupe i korpe za otpatke) duž postojeće ornitološke staze (700m), uređenje pristupnog prostora oko rezervata) • Zaposlena je osoba iz lokalne zajednice kao turistički vodič na solilima • Izrada vizitor management plana za upravljača Morsko Dobro • Izrada promotivnih materijal u vidu lifleta i aplikacije o Tivatskim solilima

	<ul style="list-style-type: none"> • Promocija Tivatskih solila u lokalnim/nacionalnim/internacionalnim medijima • Edukativni izleti za učenike osnovnih i srednjih škola iz cijele Crne Gore na Tivatskim solilima. Partneri (Opština Tivat, TO Tivat, Morsko Dobro) i CZIP su dijeli troškove prijevoza, hrana i pića za djecu. • Obilježavanje važnih međunarodnih datuma na Tivatskim solilima (Svjetski dan močvarnih staništa, Svjetski dan posmatranja ptica, Evropski vikend posmatranja ptica, Svjetski dan životne sredine itd.) • Obuke za mlade istraživače (biološki fakultet u Sarajevu i Podgorici) iz Crne Gore i BIH (ornitološki kampovi, treninzi, konferencije) • Postavljanje kućica za gniježđenje ugrožene vrste ptice modrovrana (<i>Coracias garrulus</i>)
Kako ste uključili partnere?	<p>Opština Tivat: uključena je od početka kao jedan od glavnih zainteresovanih strana jer se Tivatska solila nalaze na području Opštine.</p> <p>JP Morsko Dobro: kao upravljač ovim područjem uključeno je od početka u projekat.</p> <p>EuroNatur: dugogodišnja saradnja između CZIP-a i EuroNatura dovela je do razvoja projektne ideje.</p> <p>TO Tivat: Nakon što se vidjelo u dogovoru sa općinom i ostalim zainteresiranim strankama da je promocija bitan faktor uključili smo u rad TO Tivat.</p>
Kako ste odabrali lokalne dionike?	Odabrali smo grupe koje koriste prostor (mjesna zajednica Krtoli, lovačka udruženja, lokalne škole)

	kako bi im ukazali na sve prednosti novog režima upravljanja i koja su nova pravila u prostoru.
Kako ste uključili dionike?	<p><u>Lokalno stanovništvo</u> je pozvano na predstavljanje Memoranduma o suradnji svih partnera na projektu. Većinom su bili zainteresirani za pravo korištenja puta, on je sad zatvoren i ne može se koristiti (makadamski put i drveni mostovi). Ograda je oko solila.</p> <p>Kroz treninge i organizaciju studijske posjete solani Sečovlje u Sloveniji osnaženi su i izgrađeni kapaciteti <u>upravljača Tivatskim solilima</u> - JP Morsko Dobro, kao i Opštine Tivat i TO Tivat.</p> <p>Obučena <u>vodičkinja</u> zaposlena u solilima je bila iz lokalne zajednice i senzibilizirala je svoje mještane o važnosti solila i zaštite i sve veći broj rekreacijskih aktivnosti je započeo (šetanje, biciklizam).</p>
Koje ranjive skupine ste uključili?	<p>U edukativnim turama sudjelovala su djeca iz manjinskih grupa.</p> <p>Na edukacijama su sudjelovalo 2000 djece od 5 do 18 godina (fokus osnovne i srednje škole).</p> <p>Većinom su sudjelovali u procesu muškarci srednjih godina (upravljač, lokalna zajednica, lovci) dok su predstavnice opštine, turističke zajednice i nastavnice žene.</p>
Jeste li osvijestili lokalne dionike na njihova prava na informacije?	Ovim projektom podignuta je svijest lokalnog stanovništva o važnosti očuvanja područja kao i benefitima koje ono može imati od ove ekoturističke destinacije kroz promociju TO Tivat, rada partnera i edukacijom djece lokalnih škola.
Koje ste komunikacijske aktivnosti proveli i koje kanale ste koristili?	Interna komunikacija – mailom, telefonom i sastancima

	<p>Mediji - Lokalni radio Tivat i Duks je pratio sve aktivnosti na projektu – najave i izvještaje poslije. Lokalne i nacionalne televizije su na bitne datume za zaštitu prirode radili priloge o solilima i najave događaja.</p> <p>Socijalne mreže - Facebook Tivatskih solila koji je vodila vodičkinja za vrijeme trajanje projekta, nakon projekta vodi Morsko Dobro.</p>
Koji su bili izazovi prilikom provedbe?	<p>Financijski:</p> <p>Zbog nedostatka financija neke od ideje nisu mogle biti realizirane.</p>
	<p>Administrativni:</p> <p>Dugotrajne procedure za dobivanje dozvola. Izgradnja osmatračnica trebala je biti na početku projekta ali zbog toga što nisu bile u prostornom planu na početku projekta izgrađene su tek na kraju (2 godišnji proces).</p> <p>Dugotrajni proces javne nabavke od strane JP Morsko dobro što je izazvalo kašnjenje u izgradnji i adaptaciji infrastrukture (infopunkt)</p>
	<p>S dionicima:</p> <p>nerazumijevanje lokalnog stanovništva, a posebno lovaca kada je u pitanju zaštita ovog područja i valorizacija kao eko-turističke destinacije.</p>
Promjena (vaš doprinos promjeni)	
Koja je pozitivna promjena u prirodi?	Povećan broj vrsta ptica (od 111 na 114 vrsta).
Kako je smanjen negativni utjecaj na prirodu?	<p>Nema više krivolova.</p> <p>Nema zagađenja mora zbog sprječavanja odlaganja otpada i otpadnih voda na Tivatskim solilima.</p>
Pozitivna ekonomska (E) i društvena (D) promjena kod:	<p>Javnog sektora (lokalni, nacionalni) :</p> <p>E: Jedna osoba je zaposlena od strane upravljača kao vodič.</p>

	<p>D: U potpunosti turistička ponuda Tivta. Redovita promocija Solila na međunarodnim turističkim sajmovima od strane TO Tivat.</p> <p>Edukacijom stanovništva Tivta do promjene stava o vrijednosti zaštićene prirode.</p>
	<p>Poslovnog sektora</p> <p>E: Turističke agencije iz Tivta i Budve su dovodile ture kao dio turističkih paketa</p> <p>D: Nova lokalna turistička ponuda posmatranja ptica i drugih aktivnosti (alternativna ponuda u tivatskom zaljevu).</p>
	<p>Upravljača zaštićenog područja:</p> <p>D: Promocija i gradnja imidža dobrog upravljača zaštićenim područjem.</p> <p>Prijavljivanjem nelegalnih aktivnosti inspekciji jer nemaju uspostavljenu rangersku službu došlo je do njihovog smanjenja.</p>
	<p>Lokalnog stanovništva:</p> <p>E: Usluga vođenje je besplatna, ne naplaćuje se ulaz. Mala ekonomska dobrobit od turizma vezanog sa solila.</p> <p>D: Prepoznato je kao mjesto gdje lokalno st. i turisti mogu provoditi vrijeme te uživati u prirodi (šetnja, biciklizam).</p> <p>Edukacijski poligon za djecu i lokalnom i nacionalnom nivou.</p> <p>Svijest ljudi o važnosti solila se promijenila.</p>
	<p>Znanstvene zajednice:</p> <p>D: Pozitivna mišljenja od svih relevantnih institucija vezano za sve aktivnosti na Tivatskim solilima</p>
Replikacija i preporuke	
Koje su ključne stvari koje su bitne za replikaciju?	<ul style="list-style-type: none"> • Uključivanje donosioca odluka i upravljača na samom početku realizacije projekta

	<ul style="list-style-type: none"> • Dobra saradnja između partnera u projektu i zajednički rad • Uključivanje lokalne turističke organizacije u projekat i zapošljavanje vodiča iz lokalne zajednice • Informisanje lokalnog stanovništva i građana ostalih gradova o planovima i razvoju Tivatskih solila • Uključivanje lokalnih (i drugih) škola u rad solila
Što bi preporučili drugima?	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada putokaza na glavnim saobraćajnicama za Tivatska solila. • Vodič treba biti osoba iz lokalne zajednice kako bi educirala lokalno stanovništvo (neformalno) i na taj način se dobiva veća podrška i razumijevanje važnosti zaštićenog područja. • Uključivanje svih učesnika na samom početku projekta ili prilikom pisanja projekta je ključno. • Traženje mišljenja od učesnika koji imaju negativno mišljenje o Tivatskim solilima. • Proaktivnije uključivanje lovaca i drugih dionika, traženje njihovog mišljenja koje bi bile korisne aktivnosti za njih ali i za solila. • Razvijanje modela edukacije Tivatskih solila u školama i na terenu te da nastava u prirodi bude dio opće prihvaćenog nacionalnog kurikulumu.
Što je ključno za održivosti projekta?	<p>Pronalazak pravog modela upravljanja. Upravljač JP Morsko Dobro je prepoznao svoju ulogu i održava aktivnosti u solilima (plaća vodiča, Facebook stranica, vrše ulaganja u infrastrukturu, edukaciju i promociju) i nakon završetka projekta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Redovita promocija Solila na međunarodnim turističkim sajmovima od strane TO Tivat.

	<ul style="list-style-type: none"> • Obilježavanje važnih međunarodnih datuma od strane upravljača, CZIP-a i Opštine Tivat. • Opština svake godine nagrađuje izletom djecu koja naprave najbolju skulpturu od recikliranog materijala na Dan Planeta zemlje (22.4.). • Upravljač radi godišnji izvještaj o svim aktivnostima poduzetim na solilima. • Jedan od rijetkih upravljača koji svake godine traže podatke od svih zainteresiranih strana koje su radile na solilima kroz godinu.
Koje su vaše preporuke za poboljšanje politika?	<ul style="list-style-type: none"> • Upravljači zaštićenih područja prilikom izrade godišnjih izvještaja trebaju kontaktirati zainteresirane strane koje su vršile istraživanja/ edukaciju i druge aktivnosti na njihovom području (npr. Nacionalni parkovi to ne rade). • Razvijanje rangerske službe za zaštićena područja koja nemaju razvijen sistem upravljanja. • U područjima gdje ima rangerske službe omogućiti opremu i dostojne plaće. • Prilikom davanja komentara na zakone i pravilnike trebaju se uzeti u obzir stručna mišljenja a ne tehnički komentari . • Nedostatak implementacije zakona u praksi, spora reakcija ministarstva. • Nedostatak stručnjaka (npr. krupne zvijeri) u zemlji.
Koji su vaši interesi za koje želite saznati primjere dobre prakse?	<ul style="list-style-type: none"> • Uključivanje ZP u edukaciji/kurikulum na nacionalnom nivou, obavezna nastava u prirodi/zaštićenim područjima. • Primjeri uključivanje učenika iz srednje škole u edukaciju o vrijednostima zaštićenih područja. • Edukacija profesora (barem u lokalnim školama oko ZP) o vrijednosti.

	<ul style="list-style-type: none"> • Kako mjeriti utjecaj projekta na lokalce – npr. društveno-ekonomskih dobrobiti, broj posjetitelja, manjine? • Kako utjecati na lokalce da dolaze na sastanke/radionice u područje na kojima se radi? • Kako reagirati na konflikte između upravljača i lokalne zajednice (rješenje prikazati i moguće studijske posjete)
Očekivanja	
Koja su vaša očekivanja od priroda za ljude?	<ul style="list-style-type: none"> • Razmjena iskustava vezano za gore naveden primjere dobre prakse koje CZIP-u trebaju
Koja su vaša očekivanja od WWF?	<ul style="list-style-type: none"> • Promocija područja Tivatskih solila • Partnerstvo • Organizacija obuka i treninga • Zajedničkim snagama za djelovanje na politike • Platforme (koalicija 27 za Crnu Goru)